Veel eenden bij Castricum legden het loodje

Door A. Hoogerwerf

Onder de oorzaken, welke ertoe leiden dat de vervuiling van de lucht die wij inademen om in leven te blijven en de vergiftiging van het voor ons welzijn even onontbeerlijke water, haast ongestoord voortgang kunnen vinden, moeten worden gezien het naar menselijke begrippen betrekkelijk langzame tempo waarin die vernieling van ons levensmilieu plaats vindt en de snelheid waarmede voorvallen, welke ons met de neus óp deze catastrophale situatie drukken worden vergeten! De voor insiders spectaculaire achteruitgang onzer stootvogels, de schrikbarende verarming van de in sloot en plas levende organismen, en de snel toenemende vermindering van het aantal vlinders en libellen om ons heen — om ons maar tot enkele eenvoudige voorbeelden te beperken — beroeren slechts een klein percentage van ons volk.

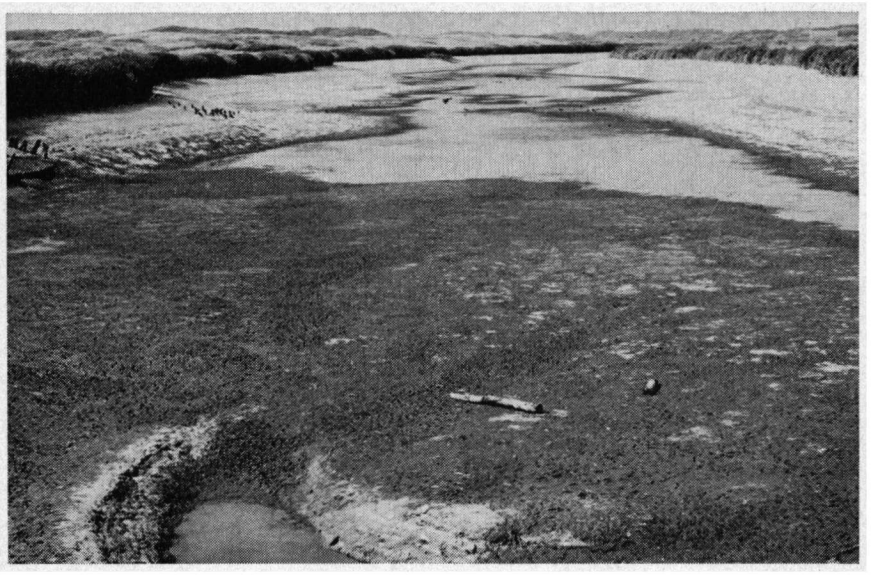
De juistheid van deze gedachtengang wordt o.a. aangetoond door de opzienbarende vergiftiging van het Rijnwater, welke in de tweede helft van juni werd geconstateerd en met veel ophef — waarbij alle communicatiemedia werden ingeschakeld — werd bekend gemaakt. Want korte tijd daarna geraakte deze ramp alweer op de achtergrond en nu is zij bijna helemaal vergeten, zonder dat het publiek ooit te weten kwam waaraan die vergiftiging waaraan miljoenen vissen en andere levende organismen ten offer vielen, nu precies te wijten was, wie de daders zijn en wat zal worden gedaan om herhalingen te voorkomen.

Hetgeen hieronder wordt medegedeeld houdt verband met die vergiftiging in het middenstroomgebied van de Rijn, die voor heel Nederland een gevaar betekende en ons tot het besef bracht hoe uitermate kwetsbaar wij als bewoners van de delta van deze rivier wel zijn.

Om dit gevaar af te wenden werd o.a. in het provinciale waterwingebied (het zogenaamde infiltratiegebied) te Castricum omstreeks 24 juni het inlaten van Lekwater gestaakt, waardoor de tientallen ha beslaande waterreservoirs kwamen droog te staan en ongeschikt werden voor de daarop aangewezen vogels, waartoe in de eerste plaats een groot aantal jonge eenden behoorde.

Als broedgebied van o.a. kuif- en bergeend mag dit waterwingebied misschien wel als een der dichtstbevolkte arealen van het gehele land worden beschouwd,

omdat hier op een oppervlakte aan zoetwater van slechts ongeveer 30 ha een jaarlijkse aanwas van ruim 600 kuifeenden en rond 350 bergeenden kon worden vastgesteld waaraan dan nog enkele honderden kuikens van de gewone wilde eend, slobeend en wintertaling kunnen worden toegevoegd. Dit jaar waren de vooruitzichten dat deze forse aantallen zouden worden overtroffen zeer gunstig, want op 17 juni werden al 290 bergeendjes geteld en op 24 juni 380 kuifeenden pullen.
Nadat gedurende ongeveer een week geen vers water meer was ingelaten en het water in die kunstmatig aangelegde reservoirs onwaarschijnlijk snel wegzakte, was als gevolg van het uitkomen van talrijke legsels het aantal jonge kuifeenden op 1 juli toch tot 541 opgelopen, hetgeen de situatie toen al critiek maakte. Verreweg het grootste deel dier jonge kuifeenden was jonger dan een week, want de eerste pulli verschenen pas omstreeks 10 juni (hetgeen in dit gebied normaal is) en op 17 juni waren er nog slechts 140, waarvan de meeste slechts één of enkele dagen oud waren. De bergeendekuikens waren grotendeels ouder, omdat daarvan het eerste toompje al op 23 mei werd waargenomen, maar ook bij deze soort waren de individuën die jonger waren dan een week niet gering.
In die dagen concentreerde de gehele populatie zich op de ondiepe poelen, die op enkele kanalen nog restten. Er waren soms tientallen kleine pullen bijeen, die naarstig doken naar het weinige voedsel dat nog restte. Een aantal volwassen vogels begon al binnen 24 uur nadat de waterinlaat was gesloten weg te trekken en hieronder bevond zich ook een aantal exemplaren dat kleine jongen had, hetgeen vooral bij de bergeend het geval was. Binnen dit gebied is dat, zij het in veel mindere mate, ook het geval onder normale omstandigheden en zulke verlaten pullen worden dan zonder veel moeilijkheden door trouwere soortgenoten geadopteerd. Daardoor kunnen soms onwaarschijnlijk grote tomen onder de leiding van slechts één oude vogel worden opgemerkt. Dit proces leek nu echter niet geheel bevredigend te verlopen, zodat verscheidene kleine jongen aan hun lot werden overgelaten en door ons moesten worden overgeplaatst.
Alleszins verklaarbaar voor ons was het, dat een verscheidene ha grote en diepe bezinkput binnen dit gebied tot 2 juli nauwelijks eenden herbergde, omdat daarin *niet* het geschikte voedsel voorhanden is; kleine poelen, totaal slechts enkele honderden vierkante meters omvattend, bleken aantrekkelijker te zijn voor de hongerende massa's dan die wijde (té diepe) plas!
Ten gevolge van de snelle uitputting van de voedselvoorraad in die poelen en het geheel droogvallen daarvan, bevonden zich echter op 2 juli op deze bezinkput toch 92 kuifeendenpullen, vergezeld door slechts 5 volwassen vogels, en circa 125 jonge bergeendjes *zonder* één enkel volwassen exemplaar. Maar bij deze laatste soort werden enkele jongen gezien wier leeftijd op 4 tot 5 weken werd getaxeerd en het leek alsof zij de leiding van de kleinere pullen op zich hadden genomen. Ze werden althans door deze laatste niet uit het oog verloren.
De gehechtheid aan het broedgebied bleek groot te zijn, want op 3 juli werden nog steeds 281 kuifeendenpullen geteld (tegenover de 541 van twee dagen

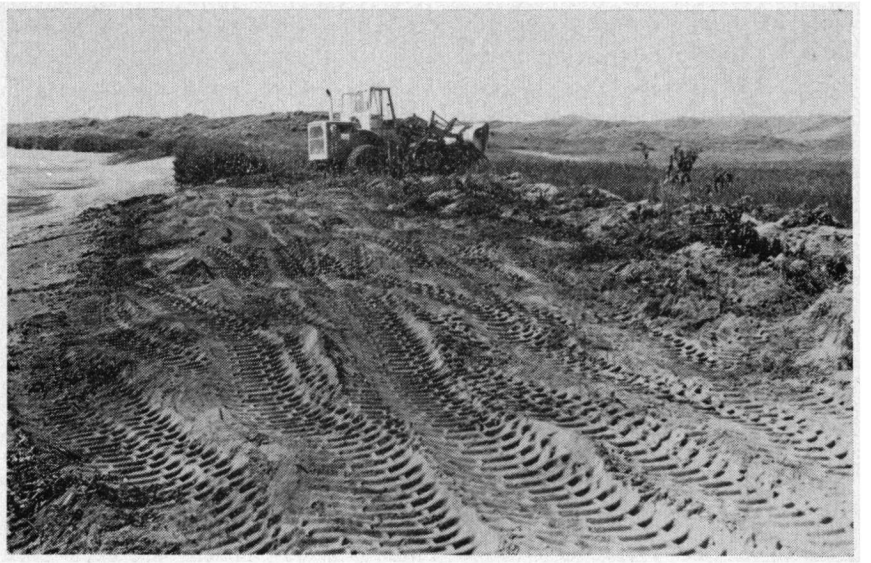
Bijna drooggevallen kanaalpand/Foto A. Hoogerwerf

tevoren), vergezeld door 31 wijfjes, en 116 jonge bergeenden waarbij echter slechts 3 oude vogels werden gezien, terwijl nog 31 kuikens rondzwommen zonder een volwassen vogel. Maar van gehechtheid mag misschien niet worden gesproken, althans niet waar het volwassen individuën met kleine jongen betrof, omdat voor hen een vlucht uit het rampgebied met grote risico's gepaard moest gaan. Toch was de volgende dag een drastische vermindering constateerbaar, want er waren toen nog maar 24 kuifeendenpullen over en 90 jonge bergeenden met nog maar enkele oude vogels, waaronder niet meer dan twee eenden van deze laatste soort, die werden gevolgd door niet minder dan 70 pullen. Er waren ook nog 55 kuikens van de wilde eend en 10 van de wintertaling, *niet* begeleid door volwassen vogels. De zaken geleken volkomen „gedesorganiseerd", want ik geloof niet dat het bij beide laatste soorten vaak voorkomt dat kleine pullen door de oude vogels worden verlaten. De zoëven aangeduide bezinkput bewees zijn waardeloosheid als voedselgebied, want daar was nu geen enkele eend meer aanwezig!

In de avond van die dag werd getracht de nood enigszins te lenigen door water uit die bezinkput over te pompen naar een belendend kanaal. Hoewel de poging alle lof verdiende was het te laat omdat het water op een al enkele dagen droog liggende bodem vloeide, waar alle voedselkiemen reeds waren gedood. Het zou nog vier etmalen (tot 8 juli) duren voordat weer Lekwater kon worden ingelaten en het was duidelijk, dat er dan nauwelijks meer iets te redden zou zijn, temeer omdat het 2 of 3 weken duurt (verband houdend met de weersomstandigheden) voordat vers ingepompt water voor die eenden voldoende voedsel bevat of op de bodem tot ontwikkeling heeft gebracht.

Gedurende de dagen welke onmiddellijk daaraan voorafgingen was het aantal

kuifeendenpullen zowat tot nul gedaald, maar er waren nog steeds enkele tientallen ouderloze bergeendjes, die zenuwachtig langs de droge kanaaloevers marcheerden; zij verdwenen vermoedelijk pas omstreeks 10 juli. Op de bezinkput verschenen op 6 juli weer 27 pas uit het ei gekropen kuikens, vergezeld door 3 volwassen vogels en er was ook één wintertaling met forse jongen, maar de volgende dag waren zij alle verdwenen.
Hoewel het percentage jonge eenden dat door het droogleggen dier waterreservoirs ten onder is gegaan waarschijnlijk belangrijk lager lag dan men op grond van de hierboven gegeven cijfers en voorstelling van zaken geneigd is aan te nemen, moeten de verliezen aanzienlijk zijn geweest. Enkele in die dagen in de omgeving ondernomen inspectietochten maakten het waarschijnlijk dat een aantal kuifeendepullen in die catastrophale dagen de omliggende polders bereikte. Want op 12 juli werden in het poldergebied tussen Castricum en Uitgeest 62 grote jongen, vergezeld door 15 volwassen vogels, en nog 15 solitaire kuikens geteld en nog eens 32 in de omgeving van het dorp Bakkum, waarvan 23 op de ijsbaan langs de Zeeweg, d.i. ongeveer een kilometer van het infiltratiegebied verwijderd. In de weilanden bezuiden het duingebied, tussen Castricum en Heemskerk, was het aantal waargenomen pullen belangrijk kleiner: slechts 10 stuks. De in beide arealen aangetroffen jonge bergeenden waren veel geringer in aantal, t.w. totaal slechts 12 zonder één oude vogel. Met uitzondering van één toom van 9 kleine kuifeendepullen dat zich op de

Langs de drooggevallen kanalen werd zwaar materieel ingezet om de oevers te egaliseren/Foto A. Hoogerwerf

ijsbaan bevond, waren *alle* geziene kuifeendjes ouder dan twee, de meeste ouder dan drie weken. Zodat wel mag worden aangenomen dat van de talrijke jongen beneden die leeftijd, waaronder een groot percentage jonger dan één week, verreweg de meeste de dood vonden, en dat ook heel wat oudere jongen ten onder gingen is daarnaast welhaast zeker.

Dit ten opzichte van andere voedselgebieden erg geisoleerd liggende waterwingebied maakt het voor die eenden niet gemakkelijk om zonder veel risico vervangende fouragegebieden te bereiken. In oostelijke richting moet daartoe bovendien de woonconglomeratie Castricum-Bakkum worden gepasseerd en in zuidelijke richting de grote verkeersweg Alkmaar-Beverwijk. Het mag zeer onwaarschijnlijk worden geacht dat heel jonge kuifeenden kans zien om zulke tochten, welke zich over enkele kilometers moeten uitstrekken, te volbrengen. Hoewel dit bij de beter tot lopen in staat zijnde bergeenden minder grote bezwaren zal opleveren, moet ook ten aanzien van deze soort de mogelijkheid groot worden geacht dat veel kleine pullen de vlucht uit het rampgebied niet tot een goed einde hebben gebracht. Het feit dat het een zich in enkele dagen voltrekkende exodus gold, waarbij bovendien individuën waren betrokken die door voedselgebrek physiek al niet meer in de beste conditie verkeerden, moet de kans van slagen voor al dat jonge goed nog belangrijk hebben verkleind. Enkele aan het nabij liggende strand gebrachte bezoeken leverden niets op; geen enkele berg- of kuifeend werd gezien. Het is niet waarschijnlijk dat de Noordzeekust op deze hoogte voor jonge eenden van beide soorten fouragemogelijkheden biedt; ik heb althans nooit enige aanwijzing gevonden dat dit anders was.

Voor wat de kuifeenden betreft gold het verlies echter niet alleen de jongen, maar tevens een niet gering aantal nog niet uitgekomen legsels, dat in die catastrophale periode bij de 12 nesten welke ik onder contrôle had nog 30 % bedroeg. Er is naar mijn mening geen reden om aan te nemen dat dit percentage belangrijk verschilde van dat der totale populatie. Als die broedpopulatie op 100 paren wordt gesteld, hetgeen aan de lage kant is, dan betekent dit dat nog ongeveer 30 legsels hadden moeten uitkomen, hetgeen een aanwas van rond 200 pullen zou hebben betekend. Dat in die dagen en nadat weer Lekwater was ingelaten totaal slechts 60 kleine pullen verschenen (27 op 6 juli, 15 op 13 juli, 10 op 14 juli en 7 op 15 juli) moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan het verlaten der legsels door het snel dalende waterpeil, waardoor nabij de nesten geen fouragemogelijkheden meer voorhanden waren, en aan de diepgaande verontrusting door drastisch ingrijpende werkzaamheden aan de droog gevallen kanalen, waar zwaar materieel werd ingezet; hierdoor werden ook legsels vernield.
Het is beslist geen té somber beeld als het aantal jonge kuifeenden dat in dit gebied verloren ging (inclusief de niet uitgekomen eieren) op 400 wordt geschat, dat aan bergeendpullen op 150 en dat aan andere eenden op ten minste 50. Deze verliezen werden niet in de eerste plaats binnen het broedgebied en omgeving geleden, waar slechts ongeveer 20 cadavertjes werden gevonden, maar tijdens de vlucht naar de omliggende polders.
Dit was dan uitsluitend het gevolg van het vergif dat op vele honderden kilometers van onze westkust in de Rijn werd gesmeten.

Het zou interessant zijn om te vernemen of ook elders in ons land dergelijke ervaringen werden opgedaan. Wij moeten ons echter vooral niet de illusie maken dat zulke voorvallen op outsiders enige indruk zullen maken, want wat betekent voor hen de dood van een paar duizend eenden en enkele miljoenen vissen, ja de ondergang van hele levensgemeenschappen in onze natuur, als kilometers van onze westkust in de Rijn terecht kwam.
Dagelijks neemt de betekenis toe van de al zoveel jaar geleden voor het eerst geslaakte verzuchting *hoe arm wordt de wereld te onzen behoeve,* zonder dat zij die dit beseffen en betreuren bij machte zijn deze rampzalige gang van zaken een gunstiger wending te geven. Maar een reden om te zwijgen mag dit natuurlijk nooit zijn.

• *A. Hoogerwerf, P. C. Hooftstraat 8, Bakkum/NH.*